

LBRIS

We know

Oana Mariana CIUCHI

SOCIALIZARE ȘI CONDUITE ANOMICE ÎN MEDIUL ȘCOLAR



Cuprins

PREFAȚĂ	9
INTRODUCERE	11

Capitolul 1

ADOLESCENȚA ȘI PROCESUL SOCIALIZĂRII	13
Status, rol și norme sociale	13
Socializarea și comportamentul moral al adolescenților	16
Socializarea ca proces de formare a personalității adolescentului.....	20
Delincvența juvenilă și sistemul infracțional.....	22
Norme și sancțiuni sociale.....	22
Regimul răspunderii juridice a minorilor	23
Răspunderea juridică a minorilor în materie penală	26
Răspunderea juridică a minorilor în materie civilă.....	27
Alegerea sancțiunii și individualizarea acesteia.....	29

Capitolul 2

DELINCVENȚA JUVENILĂ – CADRU DE ANALIZĂ

TEORETICĂ	32
Noțiuni de delincvență juvenilă – definiții și clasificări	32
Etiologia comportamentului delincvent la minori.....	36
Familia dezorganizată.....	37
Climat familial conflictual.....	39
Climat familial hiperautoritar	43
Climatul familial hiperpermisiv.....	45
Factori biologici.....	47
Factori psihologici	48
Motivația comportamentului delincvent.....	48
Abordare psihopatologică	50
Abordarea psiho-pedagogică.....	52
Sub și supra aprecierea capacității reale ale elevului	52

Dezacordul asupra motivației elevului	54
Conflictele interindividuale în cadrul clasei de elevi	55
Factori sociali.....	57
Familia	57
Școala	59
Mediul de proveniență	60
Timpul liber.....	62
Vârsta	63
Delincvența – premisă a eșecului privind integrarea școlara și profesională	64
Influența anturajelor negative.....	66
Deficiențe neuropsihice	67
Concepții și teorii fundamentale în evaluarea cauzelor delincvenței juvenile	71
Teoria anomiei.....	77
Teoria subculturilor delincvente	79
Teoria rezistenței la frustrare.....	84
Teoria asocierilor diferențiale.....	90
Teoria etichetării sociale	91
Caracterizarea și clasificarea trăsăturilor de personalitate ale delincvenților	93
Tipologia delincvenților juvenili	96
Clasificarea în funcție de prezența sau absența intenției.....	100
Clasificarea în funcție de numărul infracțiunilor comise	100
Forme ale devianței și delincvenței	102
Caracterul deviant al comportamentului între norme, valori și așteptări sociale	102
Conduite autodistructive	103
Conduite heterodistructive	104
Simularea.....	104
Tipuri de delincvență.....	106
Tipologia delincvenței în funcție de vârsta debutului și traectoria comportamentală.....	107
Tipologia delincvenței în funcție de motivația dominantă.....	108

Tipologia delincvenței în funcție de gradul de organizare	108
Tipologia delincvenței în funcție de raportul cu normele sociale	108
Tipologia delincvenței din perspectiva reacției sociale	109
Tipologia delincvenței în funcție de stabilitatea conduitei	110

Capitolul 3

IMPACTUL SOCIALIZĂRII ȘCOLARE ASUPRA

DELINCVENTEI JUVENILE	111
Școala – instituție fundamentală de educare și socializare	111
Mecanismele socializării prin intermediul școlii	113
Responsabilitatea socială a școlii în socializarea și integrarea adolescentului	119
Structura clasei de elevi	120

Capitolul 4

IMPLICAREA ȘCOLII ÎN ACTIVITATEA DE PREVENȚIE A

DELINCVENTEI JUVENILE	128
Prevenția – definiție, principii, tipologii	128
Definirea prevenției	130
Tipologii ale acțiunilor preventive	134
Principiile acțiunilor preventive	137
Propuneri de programe și acțiuni privind activitatea de prevenție a delincvenței juvenile	141
Utilizare jocului de rol și a experienței conflictului cognitiv pentru dezvoltarea judecării morale	141
Program de dezvoltare a abilităților sociale pentru elevi	143
Program de educație juridică pentru elevi	145
Program de terapie comportamentală	147

BIBLIOGRAFIE	149
---------------------------	------------

*Capitolul 1***ADOLESCENȚA ȘI PROCESUL SOCIALIZĂRII****Status, rol și norme sociale**

Pentru a susține orice discurs legitim – sub aspectul rigurozității științifice și implicit sub aspectul valorii sale euristice – se impune necesitatea analizei și a delimitării conceptelor fundamentale utilizate. Alăturând „socializarea” și „delincvența juvenilă” – ca și concepte esențiale, ce vor fi analizate în detaliu, în cuprinsul lucrării – demersul de față, care se dorește a fi unul cât mai aproape de precizia științifică, mijlocește relația dintre cele două concepte fundamentale mai sus amintite prin termeni de normă, status și rol social. La aceste concepte sociologice ne vom referi în continuare, urmând ca dinamica acestei medieri să fie rezolvată pe larg în paginile ce urmează.

Organizarea și funcționarea oricărei societăți, consistența și coeziunea structurilor și instituțiilor sale fundamentale, depind esențial de consensul și conformitatea indivizilor și grupurilor sociale ce o compun față de modelul său etic, normativ sau cultural. Acest model, alcătuit dintr-un ansamblu articulat și ierarhizat de valori, norme, reguli și îndatoriri, asigură, în cele din urmă, stabilitatea sau continuitatea societății, progresul sau imobilismul său.

Exprimând forme și aspecte reale ale vieții sociale, valorile și normele reprezintă standardele ideale de comportament, resimțite ca obligații individuale de către fiecare membru al societății, motiv pentru care „socializarea într-o anumită cultură presupune, în primul rând, internalizarea valorilor” ca fiind „factori mediatori între cultură și acțiune”. Spre deosebire de valori, care nu sunt legate direct de conduite, normele sociale conțin reguli de comportament mai mult sau mai puțin obligatorii, în funcție de care își orientează acțiunile indivizii sau grupurile sociale.

Orice societate evaluează comportamentul membrilor săi nu atât din punct de vedere motivațional, cât mai ales din punct al

conformării acestui comportament la normele și valorile recunoscute și acceptate de majoritatea indivizilor. Întrucât orice conduită socială apare determinată prin intermediul valorilor, în orice societate există reguli și prescripții normative care devin modele de acțiune, căi orientative pentru exprimarea în practică a acestor valori. Reprezentând o „regulă culturală care desemnează o ordonare a acțiunii recunoscută ca fiind obligatorie de către fiecare individ dintr-o societate; norma are un caracter de obligativitate, impunând respectarea unor prescripții sau restricții”.

Reprezentând în esență standardele sau etaloane de comportament social, normele sociale sunt extrem de diverse (morale, juridice, economice, religioase, etc.), fiind elaborate de deferite instanțe, agenți sau grupuri sociale. De regulă, procedura de elaborare și aplicare a lor poate fi:

- neorganizată (neinstituționalizată), spontană și difuză; este cazul cutumelor, uzanțelor, obiceiurilor și practicilor instituite prin intervenția colectivă dar anonimă a unor grupuri sociale, norme acceptate și respectate prin forța tradiției;
- organizată (instituționalizată), în cadrul unor instituții, organizații sau prin intermediul unor agenți specializați, cu respectarea anumitor forme și proceduri de elaborare și aplicare.

Având menirea de a asigura coeziunea și solidaritatea grupurilor și instituțiilor, ca și conviețuirea și cooperarea dintre indivizi, normele sociale reprezintă un important factor de reglementare și de integrare socială, datorită următoarelor finalități practice:

- creează un sistem de drepturi, obligații și interdicții care motivează în forme normative diferitele interese, scopuri, motivații și idealuri sociale și individuale;
- asigură cadrul social și normativ, materializat în ordinea socială și juridică, în interesul căreia autoritatea publică, legală și legitimă realizează prin constrângere și presiune socială condițiile de viață ale membrilor societății;
- permit rezolvarea și evitarea conflictelor și tensiunilor sociale (manifeste sau latente), prin limitarea reciprocă a acțiunilor și relațiilor dintre indivizi, grupuri și instituții sociale,

stabilesc reguli de conduită, comportamente și acțiuni pe care trebuie să le adopte indivizii în diferite contexte sociale.

Incluzând o serie de reguli prin care sunt impuse, permise sau interzise anumite comportamente și acțiuni sociale, normele contribuie la:

- elaborarea unor reguli de conduită, prin stabilirea rolurilor pe care trebuie să le îndeplinească indivizii în diferitele situații. Aceste reguli includ, deopotrivă, atât „așteptările” individului în raport cu ceilalți, cât și „așteptările” celorlalți indivizi față de comportamentul, eventual, al individului;
- raționalizarea vieții sociale, prin elaborarea de reguli eficiente, capabile să ghideze și să controleze acțiunile indivizilor și grupurilor sociale, asigurând astfel concordanța între diferitele scopuri și mijloace pe care le utilizează indivizii;
- asigurarea sociabilității și predictibilității comportamentale prin instituirea unor modalități și mijloacele de control social capabile să evalueze diferitele comportamente și acțiuni contencioase.

Orice societate este alcătuită din comunități și grupuri sociale. Acestea, la rândul lor, din indivizi, fiecare ocupând o anumită poziție în structura ierarhică a grupului și îndeplinind un anumit rol, o anumită funcție, potrivit unui model.

Statusul – reprezintă „poziția pe care un individ o ocupă în una din dimensiunile sistemului social, precum profesia, nivelul de pregătire, sexul sau vârsta” (Larousse, 1996: 285). El definește de fapt identitatea socială a individului, drepturile și îndatoririle acestuia, incluzând ansamblul așteptărilor legitime ale unui individ din partea celorlalți membri ai grupului. El este elementul care prescrie care sunt drepturile și obligațiile care-i revin individului în grupul social de care aparține sau cu care relaționează.

Rolul – desemnează așteptările celorlalți față de modul în care individul își îndeplinește sau nu obligațiile ce-i revin în raport cu statusul său. Fiind elementul dinamic al statusului, rolul reprezintă standardele acceptate de un grup relativ la normele de comportament, atitudini și valori așteptate de la indivizii care ocupă poziții specifice în aceste grupuri (Zamfir și Vlăsceanu, 1998). Rolul este strâns legat de conceptele de „normă” și de „model cultural”.

Norma fiind „o obligație specifică rolului, o constrângere socială care leagă un individ de unul sau mai multe grupuri”. Pentru acest motiv, rolurile prescrise sunt reguli sociale și simbolizează modele abstracte prezentate de grup.

Socializarea și comportamentul moral al adolescenților

Conform modelului normativ (integraționist), socializarea constituie un proces continuu de interiorizare de valori și norme, reprezentând principalele elemente culturale ce trebuie să fie transmise. Modelul normativ consideră că socializarea are drept obiectiv principal integrarea subiectului în grupul social de apartenență, conform următoarelor linii directoare:

- funcționalitatea integrării privind sistemul dat;
- caracterul de adaptabilitate în raport cu subiectul;
- aspectul coercitiv și prescriptiv privind întregul context social.

În acest cadru conceptual, socializarea are o funcție dublă, manifestându-se atât la nivel micro cât și macro social. În procesul de socializare la nivel micro, individului i se atribuie un rol, care-i permite să se plaseze într-un context social. La nivel macro, procesul de socializare reprezintă – în cadrul unei organizații date – un instrument eficient de control social, în apărarea unui sistem monolit al culturii dominante, singura în măsură a fi transmisă de către principalii agenți tradiționali de socializare (familia și școala).

Din această perspectivă, învățarea rolului social – în măsura în care este precodificat de sistemul social, reprezintă în esență finalizarea primară a procesului de socializare. Rezultă de aici că orice distanțare de rol se dovedește a fi disfuncțională și de aceea este receptată ca negativă, în comparație cu un proces de socializare care funcționează în mod curent (Rassi, 1992: 70).

Modelul normativ de socializare se întemeiază pe o concepție prescriptivă, bazată pe un ansamblu de reguli stabilite a priori și pe o împărțire generalizată a orientărilor valorice și a expectanțelor proprii fiecărui rol social: acestui tip de proiect social trebuie să se conformeze chiar și subiectul individual, prin asimilarea valorilor fundamentale și învățarea modelelor de comportament propuse. Transmiterea de valori, norme și cunoștințe care permit noilor generații să intre în mod armonios în contextul social, are loc pe baza

a două mecanisme fundamentale: *imitația* și *identificarea*. În acest mod se transmite un patrimoniu consolidat și acceptat de valori și cunoștințe dintr-o perspectivă în care cei care socializează și cei care sunt socializați sunt complementari.

În modelul normativ-integraționist transmisia culturală se bazează pe existența unei legături puternice între valori și cunoștințe, iar aceasta implică faptul că dobândirea cunoștințelor se produce o dată cu formarea personalității (structurată pe orientări valorice dominante).

Perioadă a izolării și reveriei, dar și vârstă a autovalorizării, timp al distanțării de ceilalți, criză de indentitate, adolescența aduce cu sine o mentalitate intermediară între egocentrismul copilului și mentalitatea obiectivă a omului matur (Neculau, 1983; Rădulescu și Banciu, 1990). Adolescența reprezintă cea mai complexă etapă de dezvoltare a tânărului în drumul său spre maturitate, această perioadă fiind caracterizată printr-un ansamblu de transformări evolutive extrem de nuanțate, de natură biologică și psihosocială, care definesc încheierea eteronomiei morale și dobândirea unei creativități personale marcând stabilizarea personalității. Această etapă pare să ridice cele mai mari dificultăți procesului educativ datorită frecventelor perturbări fiziologice, dezechilibre afective, devieri caracteriale și tulburări de conduită care însoțesc, adeseori, maturizarea.

Literatura de specialitate vorbește de o adevărată criză a adolescenței, constând în multiple conflicte interne și externe, acte impulsive sau conduite deviante, exprimate prin ostilitate față de părinți, revoltă contra interdicțiilor educative, respingerea modelelor culturale și a normelor morale propuse de adult și afirmarea unor modele contestate de conduită.

Dacă este o prejudecată să crezi că analiza adolescenței înseamnă analiza unei categorii demografice omogene și nediferențiate, ale cărei trăsături psihice și forme de maturizare sunt similare în toate cazurile, este o și mai mare prejudecată să compari în mod mecanic comportamentul adolescentului cu cel al adultului și să-i atribui primului discernământ și conștiința imperativelor morale ale ultimului.

În prezent, cei mai mulți autori consideră socializarea ca fiind principalul proces prin care indivizii își însușesc normele, valorile și regulile de comportament specifice unui anumit grup social din care fac parte sau reprezentând procesul de interiorizare a modelului etico-normativ și cultural în conștiința și conduita fiecărui membru al unei societăți; existând însă numeroase divergențe de opinii în privința tipurilor, mecanismelor și instanțelor de socializare. Astfel, unii autori consideră procesul de socializare ca rezultat al interacțiunilor unor factori sau agenți de socializare formali și nonformali, în timp ce la alți autori socializarea reprezintă acea parte a influenței mediului social care-i învață pe indivizi să se conformeze normelor și să îndeplinească anumite roluri sociale.

Dependentă de procesul de socializare, internalizarea normelor și valorilor unui anumit grup social presupune transformarea treptată a controlului social în autocontrol și modificarea comportamentului de la o formă normativă (reglată din exterior), la o formă normală (motivată intern). La această transformare contribuie atât presiunea grupului, cât și necesitatea, motivată social, ca acțiunile individului să concorde cu scopurile și cerințele grupului din care face parte. În acest sens, funcționarea adecvată a societății este dependentă de consensul care se stabilește între membrii săi, în legătură cu scopurile sociale care trebuie atinse cu mijloace legitime de realizare a acestor scopuri. Socializarea favorizează acest consens și permite indivizilor să reproducă, prin conduite învățate, modelul cultural și normativ al societății din care fac parte.

Considerând socializarea ca un proces în decursul căruia un individ dobândește o identitate culturală determinată și, în același timp, reacționează la această identitate, Basil Bernstein consideră că, în final, „socializarea are ca efect a-i face pe oameni siguri și previzibili” (Bernstein, 1978: 24), întrucât, în cursul acestui îndelungat proces „individul devine conștient, prin intermediul diferitelor coduri pe care este chemat să le îndeplinească, de diferitele principii care acționează în societate” (Banciu, 1999: 21).

Definiții tributare concepțiilor sociologice inspirate de funcționalism consideră că scopul principal al procesului de socializare îl reprezintă conformitatea – adică capacitatea de supunere obedientă la exigențele normelor și la idealurile sociale